

колбасами. Да... Рыцарство – прекрасная вещь, и слава тоже, но жить-то надо... Рыцарю Без Страха стало страшно, а Рыцарь Без Упрека упрекнул себя в глупости. Но они ей ничего не сказали. Одно слово – Рыцари! (Д. Рубина «Чужие подъезды»). Модальность долженствования реализуется дамой в полной мере, а пассивность рыцарей, выраженная общеотрицательным предложением, описывается как необходимое свойство, постоянно присущее их поведению. Совершенно другой случай – бредовое состояние женщины, описываемое автором-мужчиной (отражение желательного): *Вот ее несут куда-то. Как хочется спать! Почему она была на полу, она упала? Игорь рядом, но почему-то с ним страшно. Он так странно на нее смотрит. Он хочет на ней жениться? Но ведь раньше он никогда не говорил этого. Даша рада, правда рада, только нужно сказать Вере Николаевне. Игорь понравится ей, Даша знает* (О. Рой «Амальгама счастья»). Стремление к активности выявляет модальность желательности и необходимости. Параллельно разворачиваются события в реальной действительности, в которой поведение героини статично, что отражено повтором глагола индоативного способа действия со значением невозможности: *Он был рядом с ней на диване, он целовал и уговаривал ее: «Ты моя... Я хочу на тебе жениться... Все будет хорошо...», а ее трясло как в лихорадке, и, кажется, она права была больна. Даша не могла говорить, не могла думать, от нее сохранились только боль и слезы, и не было никого во всем мире, кто мог бы сейчас утешить и пожалеть ее* (О. Рой «Амальгама счастья»).

УДК 81'374:811.161.3

Таким образом, грамматические категории могут стать основой смысло- и текстообразования. Глубинный смысл текста иногда противоречит поверхностному восприятию содержания произведений. Гендерный код заключает в себе кладезь информации, жизненно необходимой на данном этапе развития общества.

Привлечение фантастической реальности доказало непринятие векторной направленности бинарных оппозиций, сохранявшихся на протяжении многих веков. Следовательно, мы прогнозируем, что начавшаяся трансформация закономерно приведет к устойчивому формированию нового мужского и женского поведения, полярного их поведению в прошлом, включая практически весь ХХ в.

ЛІТЕРАТУРА

1. Титаренко, Л.Г. Гендерная социология / Л.Г. Титаренко. – Минск: БГУ, 2003. – 152 с.
2. Балли, Ш. Язык и жизнь: пер. с фр. / Ш. Балли; вступ. ст. В.Г. Гака. – М.: Эдиториал УРСС, 2003. – 232 с.

SUMMARY

The article presents new gender roles in linguistic description. This article deals with the linguistic content of contemporary gender oppositions, allowing the opportunity to consistently describe all the structural elements of men's and women's position in linguistics at the present. Science fiction writers of the modern novel, draw men to display the desired stereotypes, and female writers - to fix the interpretation of the characters actually existing positions. This is a reflection of the status quo. Attracting a fantastic reality proved the failure of vector orientation of binary oppositions.

Поступила в редакцию 27.02.2012 г.

Т.Л. Памазенка,

асpirант кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ

ЛЕКСІКА З ТЭРМІНАЛАГІЧНЫМ ЗНАЧЭННЕМ У «СЛОЎНІКУ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ» І.І. НАСОВІЧА

«Слоўнік беларускай мовы» І.І. Насовіча [1] у айчынным мовазнаўстве традыцыйна лічыцца самай фундаментальнай лексікаграфічнай працай XIX ст., якая не страціла сваёй актуальнасці і значнасці ў наш час, паколькі ў ёй удала падагульнены і істотна пашыраны ўсе папярэднія набыткі лексікаграфічнай науку на Беларусі. Сведчанне тому – шматлікія публікацыі пра слоўнік у раз-

ных выданнях XX – пачатку XXI ст. (М. Абабуркі, М. Байкова, М. Булахава, І. Гапоненкі, М. Гуліцкага, Г. Далідовіча, А. Жураўскага, Я. Камароўскага, І. Крамко, А. Крывіцкага, І. Лепешава, П. Міхайлava, М. Прыгодзіча, М. Судніка, І. Цішчанкі, Л. Шакуна, В. Шчэрбіна і інш.).

«Слоўнік беларускай мовы» І.І. Насовіча апублікованы ў 1870 г. у Санкт-Пецярбургу і адзначаны палавіннай Дзямідаўскай прэміяй.

Гэта адзін з найбольш поўных¹ збораў беларускай народнай лексікі да сярэдзіны XIX ст., стварэнню якога аўтар прысвяціў каля 20 гадоў свайго жыцця. Фактычна матэрыялам для складання слоўніка паслужылі ўласныя назіранні і запісы слоў, зробленыя аўтарам у 1850–1860 гг. у час паездак па Магілёўскай, Мінскай і Гродзенскай губернях. Таму многімі даследчыкамі (А.А. Крывіцкім [2, с. 23], П.А. Міхайлавым [3, с. 110] і інш.) слоўнік I.I. Насовіча кваліфікуецца перш за ёсё як лексікаграфічная праца дыялектнага характару. Наяўнасць у даведніку кніжнай лексікі, якая ўключаете ў сябе даволі шырокі спектр навуковай тэрміналогіі, тлумачыць той факт, што не толькі народнае слова было адзінай крыніцай папаўнення рэестру. У прадмове да выдання аўтарам зазначаецца пра шырокое выкарыстанне друкаваных матэрыялаў «при составлении словаря Бѣлорусского нарѣчія» (актаў, грамат, фальклорных зборнікаў, перыядычных выданняў таго часу), у прыватнасці, «Опыта областного великорусского словаря» А.Х. Вастокава (1852), «Алфавитнага указателя старинных слов» (1853) самога аўтара, зборнікаў Я. Чачота, Р. Зянкевіча, «Известий Императорской Академии наук по Отделению русского языка и словесности», «Трудов Общества любителей Российской словесности» і інш. [1, с. 2].

Мэта нашага артыкула – вылучыць і ахарактарызаваць асноўныя пласты тэрміналагічнай лексікі «Слоўніка беларускай мовы» I.I. Насовіча. Актуальнасць даследавання абумоўлена тым, што ў слоўніку Насовіча тэрміналагічная лексіка ўпершыню з'яўляецца аб'ектам спецыяльнага вывучэння.

Тэрмін як моўная адзінка даследуецца многімі лінгвістамі і спецыялістамі пэўнай галіны ведаў, аднак на сённяшні дзень не выпрацавана агульнае погляду на сутнасць гэтага паняцця, няма аднозначнага тлумачэння паняццяў «тэрмін» і «тэрміналогія». У дадзеным артыкуле мы прытрымліваемся наступнага, найбольш пашыранага на сённяшні дзень, падыходу. **Тэрмін** – гэта «слова ці словазлучэнне, якое дакладна абазначае пэўныя паняцці з

галіны навукі, тэхнікі, мастацства, вытворчасці, грамадска-палітычнага жыцця» [4, с. 153]. На думку Р.В. Вінакура, «тэрміны – не асаблівыя слова, а толькі слова ў асаблівай функцыі» [5, с. 5]. Даследчык лічыць, што ў ролі тэрміна «можа выступаць любое слова, якім бы яно ні было трывіяльным» [5, с. 5]. Гэта дае падставы разглядаць слова са спецыяльным значэннем як элементы тэрмінансцтэмы.

Да такіх характеристычных прымет тэрміна даследчыкі адносяць наступныя: 1) адназначнасць ці тэндэнцыя да яе; 2) дакладнасць семантыкі; 3) дэфінітыўнасць; 4) кароткасць; 5) спецыяльнасць; 6) адсутнасць канатацый; 7) сістэмнасць [6, с. 4–5; 7, с. 10]. Пералічаныя спецыяльныя асаблівасці з'яўляюцца лінгвістычнымі правіламі азначэння тэрміна, якія адрозніваюць яго ад неспецыяльных слоў (агульнаўжывальнай лексікі).

На аснове даследавання асаблівасцей рэестра слоўніка Насовіча можна адзначыць наступныя тэматычныя групы спецыяльнай лексікі: гандлёва-еканамічную, грамадска-палітычную, медыцынскую, прававую, прамысловую, прыродазнаўчую, сельскагаспадарчую.

Гандлёва-еканамічныя тэрміны абазначаюць назвы гандлёвых працэсаў, дзеянняў і спосабаў куплі-продажу, асоб, занятых у гандлі, таварных якасцей і ўласцівасцей прадметаў куплі-продажу, гандлёвых мер, падаткаў, грашовых адзінак: *базарнікъ* ‘человекъ, наблюдающій за правильностію мѣръ и вѣсовъ, за благочиніемъ на базарѣ и за сборомъ базарныхъ денегъ’ (с. 12), *важничій* ‘надсмотрщикъ за сбором пошлины отъ вѣса’ (с. 42), *гандлеванне* ‘сбываніе вещей посредствомъ мѣны или продажи купленнаго’ (с. 108), *гандэль* ‘торговля’ (с. 109), *гуртовщикъ* ‘оптовый купецъ’ (с. 125), *займка* ‘заемъ’ (с. 169), *закладникъ* ‘залогодатель’ (с. 170), *заплачиваць* ‘уплачивать’ (с. 179), *затанно* ‘дешево’ (с. 188), *зборница* ‘торговый день’ (с. 196), *зборца* ‘зборца податковъ’ (с. 196), *квитація* ‘квітанція’ (с. 232), *квота* ‘процентъ’ (с. 233), *кермашованне* ‘препровожденіе времени на торгу’ (с. 233), *коштovanне* ‘стоимость’, *коштъ* ‘издержки’ (с. 250), *купецъ* ‘продающій товаръ’ (с. 260), *купило* ‘деньги’ (с. 260), *лажа* ‘платежъ при промѣнѣ денегъ’ (с. 264), *мездякъ* ‘мѣдная монета’ (с. 738), *наймы* ‘наемъ’ (с. 308), *налога* ‘налогъ’ (с. 311), *обличка* ‘недочетъ’ (с. 348), *оборотка* ‘оборотъ’ (с. 351), *переличка* ‘повѣрка счета’ (с. 405), *позыка* ‘одолженіе’ (с. 456), *прибытокъ* ‘прибыль’ (с. 496), *придача* ‘прибавление къ цѣне’ (с. 500), *стойносць* ‘стоимость’ (с. 615), *тalerъ* ‘серебряная монета’ (с. 632), *таницъ* ‘дешево’

¹ Пар.: К. Калайдовіч «Краткий словарь белорусского наречия» (1822) – 67 слоўнікавых артыкулаў, Ф. Шымкевіч «Збор слоў літоўска-рускай (беларускай) гаворкі» (1838–1840) – 2415, П. Шпілеўскі «Словарь белорусского наречия» (1845) – 1500, Я. Чачот «Siownik wyrazów krewickich» (1846) – 200, С. Мікуцкі «Белорусские слова» (1854–1855) – 2010, І. Насовіч «Словарь белорусского наречия» (1870) – звыш 30 000 лексічных адзінак.

цънить' (с. 632), торговецъ 'покупатель' (с. 637), торгъ 'ярмарка' (с. 637) і інш.

Грамадска-палітычна і прававая тэрміналогія адлюстроўвае паняцці і рэаліі са сферы дзяржаўна-адміністрацыйнага кіравання, юрыспрудэнцыі (назвы дзяржаўных, судовых і службовых асоб, іх пасад і званняў, прававых устаноў; назвы відаў дакументаў і дзелавых папер, іх рэквізітаў; назвы працэсаў, што рэгулююць прававыя адносіны; назвы павіннасцей, падаткаў, пошлін, штрафаў): автэнтыкъ 'подлинный документъ' (с. 2), актыка́цыя 'признаніе въ судѣ какій либо дѣловой бумаги' (с. 4), апелевацъ 'подавать апеляцыю' (с. 7), аргументъ 'доказательство' (с. 7), арендое 'условленный платежъ за арендное содержание' (с. 7), арештъ 'арестъ' (с. 7), асесоръ 'станивой приставъ' (с. 8), асекураторъ 'поручитель' (с. 8), взыскъ 'поимка' (с. 56), войтъ 'сельскій староста' (с. 64), дума 'совѣтъ городской или общественный' (с. 148), замоўка 'словесное ходатайство за другаго' (с. 174), згвалчывацъ 'нарушать законъ' (с. 201), колодникъ 'преступникъ' (с. 242), майстратъ 'магистратъ' (с. 277), обвестка 'повѣстка' (с. 345), облизъ 'письменное обязательство' (с. 348), отпissъ 'письменный ответъ' (с. 377), патронъ 'адвокатъ' (с. 394), переписъ 'переписъ' (с. 407), поборецъ 'сборщикъ податей' (с. 422), пляцовое 'платежъ за аренду земли' (с. 421), поплатка 'налогъ' (с. 471), привилея 'право' (с. 497), причинца 'виновникъ' (с. 517), рабунокъ 'грабежъ' (с. 544), раңда 'арендная плата' (с. 554), расправа 'судъ' (с. 558), рахунковый 'счетный' (с. 561), светченне 'свидѣтельствованіе' (с. 576), скарбъ 'государственная казна' (с. 581), сыйщикъ 'сыщикъ' (с. 747), уписъ 'опись' (с. 661), урядъ 'управление' (с. 665), устава 'законъ' (с. 666), тэстаментъ 'духовное завѣщаніе' (с. 647), халтусъ 'воровство' (с. 678), штропъ 'штрафъ' (с. 717) і інш.

Прамысловая тэрміналогія выкарыстоўвачца для абазначэння розных працэсаў, матэрыялаў, прылад, прадуктаў працы і асоб, звязаных з наступнымі відамі дзейнасці беларускага народа:

- бондарства (балея 'лохань для стиранья бѣлья' (с. 13), барыла 'боченокъ' (с. 16), бересценъ 'большой горшок, оплетенный берестою' (с. 25), бичайка 'ободъ' (с. 26), бонда 'бочка' (с. 30), бондарь 'бочаръ' (с. 30), бондарство 'бочарничество' (с. 30), ванёнка 'деревянная лохань' (с. 53), гевель 'рубанокъ' (с. 111), дубовка 'дубовая кадъ' (с. 147), жлукто 'кадъ для бученья бѣлья' (с. 157), кубель 'большой ушатъ съ ушками и крышкою для храненія бѣлья' (с. 257), ку-

фа 'бочка о двухъ днахъ, мѣрою въ 40 ведеръ' (с. 737), полоникъ 'деревянная разливная ложка' (с. 462), ряжка 'деревянный соудъ съ рукояткою' (с. 571), яшка 'деревянная посудина съ ручкою для черпанія воды, употребляемая въ банѣ' (с. 728));

- бортніцтва або пчалярства (вульпѣ 'складъ ульевъ' (с. 76), заво́дъ 'пасѣка, заводъ пчоль' (с. 162), земецъ 'пчеловодъ' (с. 208), колода 'улей пчёлы' (с. 241), липецъ 'мёдъ' (с. 268), наевужникъ 'улей' (с. 301), пасека 'пчельникъ' (с. 394), пасечникъ 'пасечный сторожъ' (с. 394), раёкъ 'пчелиный маточникъ' (с. 544), черь 'пчелиная дѣтка' (с. 698));
- ганчарства (гладышъ 'горшокъ' (с. 112), глейны 'глинистый' (с. 112), горенъ 'горнь' (с. 118), горлачъ 'молочный кувшинъ' (с. 119), жбанъ 'глиняный сосудъ съ широкимъ горломъ' (с. 153), жверъ 'дресва' (с. 153), каҳля 'изразецъ' (с. 231), каҳляръ 'изразцовый мастеръ' (с. 231), кόминъ 'печная труба' (с. 243), котляръ 'мѣдникъ, дѣлающій мѣдную посуду' (с. 249), латка 'глиняная миска' (с. 266), палицъ 'жечь' (с. 390), печкуръ 'печникъ' (с. 414), спижъ 'мѣдь' (с. 603), цёрло 'глиняный сосудъ' (с. 688), цынъ 'олово' (с. 692), цэгла 'кирпичъ' (с. 693));
- кавальства (гвоздъ 'гвоздъ' (с. 111), горожа 'ограда' (с. 119), дзида 'копіе' (с. 131), дротъ 'проволока' (с. 146), зелезо 'желѣзо' (с. 208), злото 'золото' (с. 209), злотникъ 'золотыхъ дѣлъ мастеръ' (с. 209), клевеецъ 'молотокъ' (с. 236), клепенне 'выбивание молоткомъ' (с. 236), клямка 'задвижка желѣзная' (с. 238), ковалъ 'кузнецъ' (с. 240), кованне 'ковка' (с. 240), кувадло 'наковальня' (с. 257), крыжъ 'крестъ' (с. 256), ланцу́гъ 'цепь железная' (с. 264), литовка 'пайка', литовщикъ 'литейщикъ' (с. 269), молотъ 'орудіе кузнеца' (с. 289), обцу́ги 'клещи' (с. 355), скобля 'скобель' (с. 584), свердзель 'сверло' (с. 269), томпакъ 'бронза' (с. 636));
- прадзіва, ткацтва і шыццё (альля́ный 'льняной' (с. 5), андаракъ 'женская суконная исподница' (с. 6), валокъ 'наваль у кросень' (с. 43), вальня 'водяная валяльня' (с. 43), ворсъ 'ворса' (с. 67), завой 'валь на ткацкомъ стану' (с. 162), кошуля 'тонкая рубаха' (с. 250), крае́цъ 'портной' (с. 251), краска 'окраска' (с. 252), кроицъ 'рѣзать' (с. 253), кросны 'ткацкий станокъ' (с. 254), кудзеля 'кудель' (с. 257), лёнъ 'ленъ' (с. 267), порть 'льняная нить' (с. 476), поцесь 'прялка' (с. 483), проснікъ 'большое веретено' (с. 528), прядзиво (с. 536), сермяга 'кафтанъ изъ бѣлаго сукна' (с. 575), синельникъ 'красильщикъ' (с. 579), суканне 'сученіе' (с. 621), сукняны 'суконный' (с. 622), талька 'пряжа' (с. 632), ткаха 'ткачиха'

(с. 634), *ткаць* ‘ткать’ (с. 634), *фарбованне* ‘окрашиваніе’ (с. 673), *швачка* ‘швея’ (с. 708), *шершатка* ‘игла’ (с. 709), *шиццё* ‘шитье’ (с. 710), *шовкъ* ‘шёлкъ’ (с. 715));

- *рыбалоства* (баеръ ‘прудъ’ (с. 11), бовтало ‘болтушка’ (с. 28), вуда ‘уда’, вудаль ‘удильщикъ’ (с. 76), гачокъ ‘крючокъ уды’ (с. 110), дорожка ‘рыболовный шнурокъ’ (с. 142), дубовка ‘дубовая лодка’ (с. 147), жакъ ‘рыболовный снарядъ’ (с. 152), жебры ‘жабры’ (с. 154), затонъ ‘заливъ’ (с. 188), ливило ‘приманка для ловли раковъ’ (с. 268), лупка ‘прорубъ’ (с. 272), крыга ‘рыболовный снарядъ’ (с. 255), мальгва ‘собраніе малявокъ’ (с. 279), осци ‘острога’ (с. 370), плёсъ ‘хвост у большой рыбы’ (с. 418), половъ ‘уловъ’ (с. 462), рыбакъ ‘червякъ’ (с. 570), рыбалка ‘рыбакъ, рыболовъ’ (с. 570), рыбакство ‘рыболовство’ (с. 570), сажевка ‘сажалка’ (с. 572), топчанка ‘снарядъ для ловли выноновъ’ (с. 636), тригубица ‘трезубецъ’ (с. 639), човень ‘човень’ (с. 700), язъ ‘заколъ’ (с. 728)).

Сельскагаспадарчая тэрміналогія адлюстроўвае найменні разнастайных працэсаў і прылад для апрацоўкі зямлі, пасеваў і вырошчвання розных культур, уборкі ўраджаю, асоб, занятых у сельскай гаспадарцы, пабудоў: бураки ‘свекла’ (с. 38), гарбузъ ‘тыква’ (с. 109), әрабарь ‘землеконъ’ (с. 121), гречиха ‘греча’ (с. 121), гуменникъ ‘гуменьщикъ’ (с. 125), гурокъ ‘огурецъ’ (с. 125), дожинки ‘окончаніе жатвы’ (с. 138), жнея ‘жница’ (с. 157), жеренцы ‘жорны’ (с. 154), жито ‘ рожь’ (с. 156), загонъ ‘хлѣвъ’ (с. 165), зажинки ‘зажинъ’ (с. 168), змена ‘пахотное поле’ (с. 213), клець ‘кладовая’ (с. 237), клуня ‘сарай’ (с. 237), кминъ ‘тминъ’ (с. 239), конюхъ ‘лошадиный пастухъ’ (с. 245), коровница ‘коровникъ’ (с. 247), кортопля ‘картофель’ (с. 247), кошара ‘овчарня’ (с. 250), лазня ‘баня’ (с. 264), млинъ ‘млынъ’ (с. 286), млынаръ ‘мельникъ’ (с. 286), мнеч ‘мяльщикъ льна’ (с. 286), молодзьба ‘молотьба’ (с. 289), морква ‘морковь’ (с. 290), моцюга ‘мотыга’ (с. 292), огородникъ ‘садовникъ’ (с. 358), одринецъ ‘сарай для сѣна’ (с. 360), озимина ‘озимъ’ (с. 361), пахота ‘паханіе’ (с. 395), позуха ‘плугъ’ (с. 426), попаръ ‘поле под паромъ’ (с. 470), ралейникъ ‘пахарь’ (с. 554), ранне ‘ораніе’ (с. 555), рольникъ ‘земледѣлецъ’ (с. 565), свинарка ‘свинарня’ (с. 574), свинопасъ ‘пастухъ свиней’ (с. 574), свиронъ ‘чуланъ’ (с. 575), сенница ‘сѣноваль’ (с. 630), скороженне ‘боронованіе’ (с. 585), собачникъ ‘псырь’ (с. 598), стайня ‘коноюшня’ (с. 612), укропъ ‘укропъ’ (с. 656), хренъ ‘хренъ’ (с. 684), цыбуля ‘лукъ’ (с. 691).

Значнай колькасцю лексічных адзінак прадстаўлена *медыцынская тэрміналогія*,

якая абазначае назвы частак цела, унутраных органаў чалавека, захворванні і іх сімптомы, лекавыя сродкі: вóко ‘глазъ’ (с. 64), воморокъ ‘обморокъ’ (с. 66), вухо ‘ухо’ (с. 77), гоенне ‘заживленіе’, голёнка ‘голень’ (с. 116), горло ‘горло’ (с. 119), горючка ‘горячка’ (с. 119), грудзи ‘труда’ (с. 122), драбы ‘кости’ (с. 144), дрыжики ‘дрыги’ (с. 147), дыхаць ‘дышать’ (с. 149), пекотка ‘изжога’ (с. 396), жилы ‘весь составъ человека’ (с. 156), жовтуха ‘желтуха’ (с. 157), заывеекъ ‘затылокъ’ (с. 163), зеевъ ‘горло’ (с. 222), зенка ‘зрачокъ’ (с. 144), иковка ‘икота’ (с. 224), кархенъ ‘кашель’ (с. 230), катаръ ‘насморкъ’ (с. 231), кила ‘грыжа’ (с. 234), колика ‘колотье’ (с. 241), криви ‘кровь’ (с. 253), лантухъ ‘брюхо’ (с. 264), лодыга ‘часть ноги отъ колена до пять’ (с. 270), лытка ‘голень’ (с. 274), мозги ‘мозгъ’ (с. 287), мышишакъ ‘мышьякъ’ (с. 295), нутро ‘внутренность’ (с. 342), пахва ‘пахъ’ (с. 394), перебрина ‘реберная кость’ (с. 398), перханне ‘перхота’ (с. 412), раменокъ ‘плечевая кость’ (с. 554), сверзъ ‘зудъ’ (с. 574), серце ‘сердце’ (с. 578), синякъ ‘синево’ (с. 579), сипатый ‘сиплый’ (с. 579), скула ‘чирей’ (с. 588), скура ‘кожа’ (с. 589), слиня ‘слина’ (с. 591), слыхъ ‘слухъ’ (с. 592), смага ‘жажды’ (с. 593), смакъ ‘вкусъ’ (с. 594), стравносць ‘пищеварение’ (с. 616), ступень ‘ступня’ (с. 620), хвороба ‘болѣзнь’ (с. 678), хрипка ‘храпота’ (с. 683), шия ‘шея’ (с. 710).

Асноўнымі складнікамі прыродазнаўчай тэрміналогіі, уключанай у слоўнік Насовіча, з'яўляюцца геаграфічныя тэрміны, найменні флоры (расліннага свету) і фаўны (жывёльнага свету) тэрыторыі Беларусі.

Геаграфічныя тэрміны называюць аб'екты навакольнага асяроддзя, стан і з'явы прыроды, стыхійныя бедствы: близкавица ‘молнія’ (с. 27), болото ‘болото’ (с. 31), варно ‘знойно’ (с. 44), веселка ‘радуга’ (с. 49), вецерь ‘вѣтры’ (с. 106), видоцечь ‘ручей’ (с. 63), вільгота ‘оттепель’ (с. 57), гай ‘роща’ (с. 107), гроза ‘скопленіе тучъ’ (с. 122), завируха ‘метель’ (с. 162), зазимокъ ‘зазимье’ (с. 168), залёвы ‘сильные, продолжительные дожди’ (с. 172), замецъ ‘метель’ (с. 174), заповетріе ‘буря’ (с. 180), зарница ‘зарево’ (с. 183), зарянка ‘утренняя звёзда’ (с. 184), засушъ ‘засуха’ (с. 187), заходъ ‘закатъ’ (с. 191), змрокъ ‘сумракъ’ (с. 212), кіянъ ‘оceanъ’ (с. 236), молодзикъ ‘новолуніе’ (с. 236), облісъ ‘голопедица’ (с. 248), отлига ‘оттепель’ (с. 375), паводкі ‘полноводіе’ (с. 389), пагорокъ ‘холмъ’ (с. 389), парось ‘туманъ’ (с. 343), пекота ‘жара, зной’ (с. 396), сухменъ ‘засуха’ (с. 625), рось ‘мгла’ (с. 567), хмара ‘туча’ (с. 502).

У слоўнік уключаны наступныя тэматичныя групы лексікі для абазначэння з'яў і паняццяў жывёльнага свету:

- назвы дамашніх і дзікіх жывёл (заалагічна лексіка): **бобакъ** ‘байбакъ’ (с. 11), **вавёрка** ‘бѣлка’ (с. 41), **воекъ** ‘волкъ’ (с. 62), **вожикъ** ‘ёжикъ’ (с. 63), **выдра** ‘выдра’ (с. 81), **дзікъ** ‘кабанъ’ (с. 131), **зайка** ‘зайчикъ’ (с. 169), **кнерезъ** ‘нутрецъ’ (с. 239), **коза** ‘коза’ (с. 240), **конь** ‘пошадь’ (с. 245), **котъ** ‘котъ’ (с. 250), **куня** ‘куница’ (с. 259), **лиса** ‘лисица’ (с. 269), **малла** ‘обезьяна’ (с. 279), **медзве́дзь** ‘медвѣдь’ (с. 283), **пуцу́къ** ‘крыса’ (с. 539), **свиння** ‘свинья’ (с. 574), **трусь** ‘кроликъ’ (с. 642), **тхоръ** ‘хорекъ’ (с. 645), **тыгръ** ‘тигръ’ (с. 645), **шкырка** ‘овечка’ (с. 712), **щура** ‘мышь’ (с. 722);
  - назвы дамашніх і дзікіх птушак (арніталагічна лексіка): **бажанъ** ‘фазанъ’ (с. 12), **бусяль** ‘аистъ’ (с. 39), **веревей** ‘воробей’ (с. 48), **глушецъ** ‘глухарь’ (с. 114), **гракъ** ‘грачъ’ (с. 121), **гусь** ‘гусыня’ (с. 126), **дзергачъ** ‘коростель’ (с. 130), **дудакъ** ‘драхва’ (с. 147), **жавронокъ** ‘жаворонокъ’ (с. 152), **жоровъ** ‘журавль’ (с. 158), **зязюля** ‘кукушка’ (с. 223), **индыкъ** ‘индюкъ’ (с. 225), **кавка** ‘галка’ (с. 226), **канарокъ** ‘канарейка’ (с. 228), **качка** ‘утка’ (с. 231), **коханъ** ‘летучая мышь’ (с. 240), **коршуնъ** ‘яструбъ’ (с. 277), **крукъ** ‘воронъ’ (с. 254), **лебедзь** ‘лебедь’ (с. 266), **лавлюкъ** ‘павлинъ’ (с. 389), **плисица** ‘плиска’ (с. 418), **певень** ‘петухъ’ (с. 542), **соколь** ‘соколь’ (с. 599), **удо́дъ** ‘потатуйка’ (с. 652), **цецерлюкъ** ‘тетеревъ’ (с. 688), **шпакъ** ‘скворецъ’ (с. 716), **щигель** ‘щеголь’ (с. 721), **юрокъ** ‘юрокъ’ (с. 725);
  - назвы насякомых (энтамалагічна лексіка): **бздзюль** ‘полевой клопъ’ (с. 25), **вадзень** ‘оводъ’ (с. 43), **кусака** ‘муха’ (с. 261), **козека** ‘мошка’ (с. 241), **комаръ** ‘комаръ’ (с. 277), **мурашка** ‘муравей’ (с. 294), **осва** ‘оса’ (с. 267), **павукъ** ‘паукъ’ (с. 389), **цыркунъ** ‘сверчокъ’ (с. 692), **слепень** ‘слѣпень’ (с. 593), **тля** ‘моль’ (с. 635), **церешка** ‘бабочка’ (с. 681), **щемель** ‘шмелъ’ (с. 721);
  - назвы рыб (іхтыялагічна лексіка): **багникъ** ‘вьюнъ’ (с. 11), **велерывъ** ‘китъ’ (с. 48), **вокунъ** ‘окунь’ (с. 64), **головень** ‘головачъ’ (с. 117), **жеежикъ** ‘живчикъ’ (с. 154), **лець** ‘лець’ (с. 268), **линъ** ‘линъ’ (с. 268), **ментузъ** ‘налимъ’ (с. 284), **пісکижъ** ‘піскаръ’ (с. 415), **плотка** ‘плотва’ (с. 419), **чубакъ** ‘чебакъ’ (с. 700), **щупакъ** ‘щука’ (с. 722);
  - назвы земнаводных і паўзуноў (герпеталагічна лексіка): **вужъ** ‘ужъ’ (с. 76), **гадзюка** ‘эмъя’ (с. 107), **рапуха** ‘лягушка’ (с. 555), **слимакъ** ‘слизень’ (с. 591), **сморжъ** ‘улітка’ (с. 595), **ящерка** ‘ящерица’ (с. 728).
- Раслінны свет прадстаўлены міконімамі і фітонімамі.
- мікалагічна лексіка (найменні грыбоў): **абабокъ** ‘березовикъ’ (с. 1), **благушка** ‘горькуш-
  - ка’ (с. 26), **белянка** ‘молочай’ (с. 41), **боровикъ** ‘бѣлы грибъ’ (с. 31), **вовнянка** ‘волнушка’ (с. 62), **козёль** ‘масляникъ’ (с. 241), **печурица** ‘шампинъонъ’ (с. 414), **поганышъ** ‘поганка’ (с. 435), **порхавка** ‘дождевикъ’ (с. 476), **рядовка** ‘родъ гриба желтага цвѣта, растущего рядами’ (с. 571), **свинка** ‘свинуха’ (с. 574), **смердзюкъ** ‘бздзюдь’ (с. 594);
  - фіталагічна лексіка (дрэвы, іх плады, кветкі, травы, ягады): **агристъ** ‘крыжовникъ’ (с. 2), **аксамитка** ‘бархатка’ (с. 4), **бабій-муръ** ‘плаунъ’ (с. 10), **бавяя** **коровка** ‘купена’ (с. 10), **багунъ** ‘багульникъ’ (с. 11), **бадзяга** ‘водянай порость’ (с. 11), **бзовникъ** ‘бузинный кустарникъ’ (с. 25), **блёкотъ** ‘бѣлена’ (с. 27), **борщевникъ** ‘мъдвежья лапа’ (с. 31), **бэзъ** ‘сиранъ’ (с. 41), **верболозъ** ‘ивнокъ’ (с. 48), **воловіка** ‘василекъ’ (с. 65), **ворлики** ‘колокольчики’ (с. 65), **гарникъ** ‘приворотникъ’ (с. 109), **гвоздзіки** ‘гвоздика’ (с. 111), **гірса** ‘трава, растущая въ пшеницѣ’ (с. 113), **горлачики** ‘желтая водяная лилия’ (с. 119), **горлянка** ‘жабная трава’ (с. 119), **дзедовникъ** ‘репейникъ’ (с. 133), **дзягиль** ‘дягиль’ (с. 134), **елина** ‘ель’ (с. 150), **жгучка** ‘крапива’ (с. 153), **жевіны** ‘ежевика’ (с. 154), **жиломоць** ‘жимолость’ (с. 156), **журавіны** ‘клюква’ (с. 158), **зёлка** ‘зелка’ (с. 207), **зязюльки** ‘кокушникъ’ (с. 223), **калиница** ‘калина’ (с. 228), **конопля** ‘конопель’ (с. 277), **косцерь** ‘косцерь’ (с. 249), **лесковникъ** ‘оръшникъ’ (с. 268), **липа** ‘липа’ (с. 269), **лялея** ‘пілія’ (с. 275), **метлица** ‘метлица’ (с. 284), **мокруха** ‘мокрица’ (с. 288), **нагодка** ‘ноготокъ’ (с. 302), **осотъ** ‘молочай’ (с. 369), **паречка** ‘красная смородина’ (с. 393), **пахучка** ‘мята’ (с. 395), **пролеска** ‘подснѣжникъ’ (с. 525), **пырникъ** ‘пырей’ (с. 541), **смолка** ‘смоловка’ (с. 595), **снытка** ‘сныть’ (с. 598), **сокá** ‘осока’ (с. 599), **стокротка** ‘маргаритка’ (с. 615), **суніца** ‘земляника’ (с. 622), **рамонъ** ‘дикая ромашка’ (с. 554), **растропъ** ‘чертополохъ’ (с. 559), **томка** ‘донникъ’ (с. 636), **трипутникъ** ‘придорожникъ’ (с. 640), **церемха** ‘черемуха’ (с. 688), **чаборъ** ‘чаберъ’ (с. 695), **черница** ‘черника’ (с. 698), **шипшина** ‘дикая роза’ (с. 710), **яблоня** ‘яблонь’ (с. 725), **яворъ** ‘айръ’ (с. 726), **ясокоръ** ‘тополь’ (с. 728).
- Акрамя адзначаных груп тэрмінаў, у слоўніку выяўлена вялікая колькасць назваў асоб паводле прафесіі, роду дзеянасці, ведаў, ладу жыцця чалавека, напрыклад, **акономъ** ‘управитель’ (с. 4), **асначъ** ‘судовщикъ’ (с. 8), **баечникъ** ‘сказочникъ’ (с. 11), **бакаляръ** ‘школьный учитель’ (с. 13), **бляхаръ** ‘жестяной мастеръ’ (с. 28), **брамникъ** ‘привратникъ’ (с. 32), **броваръ** ‘пивоваръ’ (с. 34), **валенникъ** ‘занимающійся обжиганіемъ извести’ (с. 43), **вартов-**

никъ ‘ночной сторожъ’ (с. 44), возникъ ‘кучеръ’ (с. 63), винникъ ‘винокуръ’ (с. 57), дворный ‘дворовый’ (с. 128), жовнеръ ‘солдатъ’ (с. 157), духовникъ ‘священникъ’ (с. 148), икономъ ‘управляющій имѣніемъ’ (с. 224), корчмаръ ‘хозяинъ постолаго двора’ (с. 231), колбасникъ ‘дѣлающій и продающій колбасы’ (с. 233), крамнецъ ‘сидѣлецъ въ лавкѣ’ (с. 251), круподзёръ ‘мастеръ, занимающійся дѣланіемъ крупъ’ (с. 255), кухарь ‘поваръ’ (с. 262), левизоръ ‘ревизоръ’ (с. 266), лемешъ ‘лемехъ’ (с. 267), лимаръ ‘шорникъ’ (с. 268), лямовщикъ ‘мастеръ, занимающійся окаймліваниемъ’ (с. 276), лямошникъ ‘вязальщикъ войлоковъ’ (с. 276), мистрэгня ‘домуправительница’ (с. 285), монашка ‘монахиня’ (с. 289), мочульникъ ‘занимающійся выдѣлываніемъ мочаль’ (с. 276), музыка ‘музыкантъ, скоморохъ’ (с. 293), мураль ‘каменщикъ’ (с. 294), пирожница ‘калачница’ (с. 415), плытнікъ ‘человекъ, гонящій плоты по рѣкѣ’ (с. 419), поевѣдачъ ‘разскащикъ’ (с. 434), посыльникъ ‘разсыльный’ (с. 483), ранишиникъ ‘пастухъ’ (с. 554), стражникъ ‘надсмотрщикъ за цѣлостью лѣсовъ’ (с. 616), танцовщикъ ‘танцоръ’ (с. 632), тлумачъ ‘переводчикъ’ (с. 634), хвершаль ‘цырюльникъ’ (с. 678), хвицэръ ‘офицеръ’ (с. 678), цесля ‘плотникъ’ (с. 688), цукерникъ ‘продающій или изготавляющій конфеты’ (с. 688), чеботарь ‘сапожникъ’ (с. 696), шаповалъ ‘валяльщикъ, войлочникъ’ (с. 706), шкляръ ‘стекольщикъ’ (с. 711), шмухлеръ ‘бахромщикъ’ (с. 714), штукмайстэръ ‘актеръ’ (с. 718) і інш.

У выніку праведзенага аналізу можна адзначыць тэндэнцыю да ўключэння ў слоўнік I.I. Насовіча пераважна той тэрміналагічны лексікі, што тэматычна адлюстроўвае жыццё вёскі, быт, працоўную дзейнасць і светапогляд вясковага насељніцтва. Гэта, на нашу думку, абумоўлена складанай грамадска-палітычнай і сацыяльна-эканамічнай ситуацыяй у краіне таго часу, якая адмоўным чынам уздзеянічала на развіццё такіх галін науки, як геалогія, логіка, матэматыка, хімія, фізіка і інш.

Сярод лексікаграфічных выданняў той пары слоўнік I. Насовіча вызначаецца навуковым падыходам да апісання лексем, дастаткова прадуманай філалагічнай інфармацыяй. Гэта выяўляецца і ў лексікаграфічнай апрацоўцы спецыяльных паняццяў. Так, у слоўніку адлюстравана варыянтнасць лемаў-тэрмінаў (арфаграфічная і марфалагічная): бляхаръ і бляшечникъ, вожикъ і ёжикъ, вужъ і вужака, драчъ і дзергачъ, жевжикъ і живчикъ, жгучка і жегучка, жоровъ і журовъ, зайка і заюкъ, павлюкъ і павукъ і г. д. Варыянты падаюцца ў ад-

ным (агристъ і агрустъ (с. 2), просникъ і просынь (с. 529)) або ў розных артыкулах (г. зн. як самастойныя лемы), часам з адсыпкай на зыходнае слова (вадзень і огадъ (с. 42, 356), малпа і мартышка (с. 279, 281), мень, тоже что ментузъ (с. 284), яеръ, тоже что яворъ в 1-мъ знач. (с. 726)). Усе тэрміны ў слоўніку пазначаны націкам. Аўтар прадугледзеў забеспячэнне навуковых лексем дэталёвымі граматычнымі паметамі, разнастайнымі граматычнымі формамі (памяншальныя формы і формы роднага склону для назоўнікаў, формы трывання для дзеясловаў, ступені парайнання для прысплоўяў і прыметнікаў і г. д.: **клепиць**, -плю, -пишь, **сов.** **наклепиць**, гл. д. (с. 236); **танці**, нар. сравн. ст. (с. 638); **щигель**, -гла, умен. **щигликъ**, -а, с. м. (с. 721). Адзначаўся функцыянальна-стылістичны статус слова (указанне на сферу выкарыстання тэрміна): **апелеваць**, юрыд. (с. 7), **бадзяга**, раст. (с. 11), **банька**, медыц. (с. 15), **клямеры**, слово плотнич. и столярн. (с. 238) і інш. Найменні флоры і фаўны суправаджаюцца лацінскімі назвамі або этымалагічнымі каментарыямі, напр.: **багновка**, раст. *Empetrum nigrum*. Водяница (с. 11); **бажанъ**, *Phasianus colchicus*. Птица фазанъ (с. 12); **выідра**, звѣрекъ *Mustela lutra* (с. 81); **малпа** – обезьяна. Заміст. изъ Польск. (с. 279); **овадъ**, настѣк. *Oestrus*. Муха, оводъ (с. 356). Тлумачэнне беларускіх спецыяльных лексем адбываецца шляхам падбору адпаведнікаў з рускай мовы. Многія пераклады тэрмінаў з'яўляюцца аднаслоўнымі (пар.: **бабура** – сороконожка (с. 10); **маентносць** – имущество (с. 277); **пёсъ** – собака (с. 413); **светка** – свідѣтель (с. 576)). Поруч з аднаслоўнымі эквівалентамі аўтар выкарыстоўвае сінонімы (**дробы** – рёбра, кости (с. 144); **литовщикъ** – літейщикъ, паяльщикъ, плавильщикъ (с. 269); **штропъ** – штрафъ, взысканіе (с. 717)), гіперонімы (**колика** – болѣзнь (с. 241); **спижъ** – мѣдь, мѣдная посуда (с. 603)), словазлучэнні (**гроза** – скопление туч (с. 122); **силява** – мелкая рыба (с. 579); **чирка** – дикая утка (с. 699); **ярина** – яровой хлѣбъ (с. 727)), апісальныя канструкцыі (**дрѣсть** – растеніе горьковатаго вкуса, растущее по лужамъ, или во влажныхъ мѣстахъ (с. 145); **мнецъ** – работнікъ, мнушій искусно ленъ или пеньку (с. 286); **юргельть** – платежъ, взимаемый по условію за содержаніе какіхъ либо угодьевъ отъ Юрьева до Юрьева дня (с. 725)). Асобныя паняцці змяшчаюць разгорнутую энцыклапедычную даведку, як, напрыклад, у дадзеным выпадку: **росичка**, раст. очень рѣдкое и низенькое. *Alchimilla vulgaris*. Росница. Отличительное его свой-

ство, по словамъ простолюдинокъ, состо-
итъ въ томъ, что пока на немъ есть роса,
то его можно найти; но какъ только роса
пройдетъ, то растеніе прячется въ землю и
найти его невозможно. Росичка имѣеть при-
ятный запахъ и употребляется простолю-
динами каки лекарственное растеніе
(с. 566). Для мнагазначных слоў уведзены тэх-
нічны прыём лічбавага размежавання аднаго
значэння ад другога: **боровикъ** 1) Бѣлый
грибъ, *Boletus bovinus*, растущій болѣе въ бо-
рахъ; 2) Медвѣдъ, живуцій собственно по бо-
рамъ; 3) Духъ, живуцій, по повѣрю просто-
людновъ, въ бору (с. 31). Паслядоўна выт-
рымана экземпліфікацыя тэрмінаў (приём
моўных ілюстрацый): **залонь** – залой на
сѣнокосномъ лугу. Въ залони рыбы наловили
(с. 561); **купъ** – покупка. Зъ гетого купу мало
бариша. Купъ купу розъ (с. 561); **рахунко-
вый** – счетный, къ счету относяційся. *Рахун-
ковые реестры, книжки* (с. 561). У выніку
слоўнікавы артыкул спецыяльнай лексемы
мае дакладна выражаны парадак выкладан-
ня звестак (загалоўнае слова і яго варыянты,
акцэнталагічныя, граматычныя, стылістыч-
ныя паметы, тлумачэнне (апісанне або пера-
клад), этымалагічнае ўказанне, ілюстрацый-
ны матэрыйял), што дае падставы аднесці
выданне Насовіча па жанры да лексікагра-
фічнай працы комплекснага тлумачальна-
перакладнога характеристу. Гэта пацвярджае і
думка прафесара М.Г. Булахава, які кваліфі-
куе працу галоўным чынам як «першы вялікі
тлумачальна-перакладны (беларуска-рускі)
слоўнік, пабудаваны на строга навуковых
прынцыпах і ў адпаведнасці з тагачасным уз-
роўнем тэорыі лексікаграфіі» [8, с. 197].

Падагульняючы ўсё вышэйсказанае, вар-
та адзначыць, што «Слоўнік беларускай мо-
вы» І.І. Насовіча засведчыў істотную пера-
емнасць лепшых традыцый лексікаграфіі на
працягу стагоддзяў, паколькі большая частка
спецыяльных лексем з аўтарскай працы зама-
цевалася ў тэрміналагічнай практицы. Так, у
перакладных галіновых слоўніках 1920-х,
1990-х, 2000-х гг. намі выяўлена вялікая коль-
касць тэрмінаў, якія зафіксаваны ў слоўніку
І. Насовіча. Напрыклад, БНТ-3 (Географічныя
і космографічныя тэрміны і назовы нябесных
цел, Мн., 1923) – геаграфічныя тэрміны тыпу
**адліга, балота, бліскавіца, вясёлка, вецер, за-
віруха, замёты, зацьменне, заход, змрокі, ма-
ладзік, вобліў, паводка, сухмень, хмара** [9,
Т. 1] і інш.; БНТ-19 (Слоўнік сельска-гаспадар-
чае тэрмінолёгії, Мн., 1928) з вобласці сель-
скай гаспадаркі – **абмалот, азіміна, араньне,
буракі, гурок, жняя, жытва, загон, засек, кар-
топля, клець, малацьба, матыка, млын,**

ральля, стайнія [9, т. 2] і г. д.; перакладны Бе-
ларуска-расійска-лацінскі слоўнік арніталагіч-
ных тэрмінаў, змешчаны ў выданні Р.К. Кажэўнікавай «Чароўны свет птушак» (Мінск,
1998), – назвы птушак, напр.: **бусел, вера-
бей, галка, глушэц, грак, гусь, драчъ, жава-
ранак, журавель, зязюля, індычка, канарэй-
ка, крумкач, лебедзь, салавей, удодъ, шпак,
шчыгол** [10] і г. д.; «Руска-беларускі, бела-
руска-рускі слоўнік медыцынскіх тэрмінаў»
В.І. Варанца (Гродна, 2001) адлюстроўвае
аналагічныя найменні з вобласці медыцыны:
**вóка, галёнка, гарачка, грудзі, жаўтачка,
жыла, здрэнка, ікаўка, кашаль, кіла, лантухъ,
лытка, нутро, паха, пякотка, рамёнак, сі-
няк, сіпаты, скула, скура, сліна, слых, сма-
га, смак, хвароба, хрыпка, шыя** [11] і інш.
Параўнальны аналіз доказна сведчыць аб
тым, што навуковы матэрыйял, адлюстраваны
у слоўніку Насовіча, аказаўся жыцця-
здольным і запатрабаваным на наступных
этапах развіцця беларускай мовы і лексіка-
графіі ў прыватнасці.

ЛІТАРАТУРА

1. Насовіч, І.І. Слоўнік беларускай мовы [факсім. выд.] / І.І. Насовіч. – Мінск: БелСЭ, 1983. – 792 с.
2. Крывіцкі, А.А. Тры этапы фарміравання беларускай дыя-
лектнай лексікаграфіі / А.А. Крывіцкі // З народнага слоў-
ніка / рэд.: А.А. Крывіцкі, Ю.Ф. Мацкевіч. – Мінск: Навука і
тэхніка, 1975. – С. 15–29.
3. Міхайлаў, П.А. Беларуская дыялекчная лексікаграфія:
історыя, сучасны стан, перспектывы / П.А. Міхайлаў //
Badania dialektyw i onomastyki na pograniczu polsko-
wschodniosłowiańskim / red. M. Kondratuk. – Białystok,
1995. – 372 с.
4. Сцяцко, П.У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У. Сцяцко,
М.Ф. Гуліцкі, Л.А. Антанюк. – Мінск: Вышэйш. шк.,
1990. – 222 с.
5. Винокур, Г.О. О некоторых явлениях словообразования
в русской технической терминологии / Г.О. Винокур //
Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы.
Филол. ф-т: в 9 т. / под ред. М.В. Сергиевского [и др.]. –
М., 1937–1941. – Т. 5. Сборник статей по языковедению. –
1939. – С. 5–54.
6. Антанюк, Л.А. Спецыяльная лексіка беларускай мовы.
Тэрміналогія / Л.А. Антанюк. – Мінск: Акад. кіравання
пры Прэзідэнце Беларусі, 2002. – 87 с.
7. Арашонкава, Г.У. Тэорыя і практика беларускай тэрміна-
логіі / Г.У. Арашонкава [і інш.]; пад агул. рэд. А.І. Падлуж-
нага. – Мінск: Беларус. навука, 1999. – 175 с.
8. Булахов, М.Г. Восточнославянские языковеды (бібліогр.
словарь): в 3 т. – Минск: БГУ, 1976. – Т. I. – 320 с.
9. Беларуская навуковая тэрміналогія: у 4 кн. / рэдкал.:
В. Булгакаў (гал. рэд.) [і інш.]. – 2-е выд., стэрэатып. –
Мінск: ARCHE, 2010.
10. Кажэўнікаў, Р.К. Чароўны свет птушак / Р.К. Кажэўніка-
ва. – Мінск: Ураджай, 1998. – 222 с.
11. Варанец, В.І. Руска-беларускі, беларуска-рускі слоўнік
медыцынскіх тэрмінаў / В.І. Варанец. – Гродна: ГрДМУ,
2001. – 39 с.

SUMMARY

The terminological vocabulary of the Dictionary of the Belarusian language by I.I. Nosovich is examined in the article. Basic theme groups of specialized vocabulary of the Dictionary of the Belarusian language are determined by the author. They are: trade, economic, social, political, medical, legal, industrial, natural history, agriculture. These groups are described in de-

tails in the article. The ways of lexicographic term processing are identified. A comparative analysis of terminological transferable dictionaries of the 1920 – 2000's was conducted with the purpose of continuity reflection in the process of terminological nomination throughout the centuries.

Паступіў у рэдакцыю 04.04.2012 г.

УДК 81'373:811.161.3

Т.Ю. Васильева,

аспирант кафедры общего и русского языкознания
ВГУ им. П.М. Машерова

ОЙКОНИМЫ БЕЛОРУССКОГО ПООЗЕРЬЯ – РЕПРЕЗЕНТАТОРЫ ЛАНДШАФТНОГО КОДА КУЛЬТУРЫ

В последние десятилетия в науке подчеркивается важность изучения способов языковой репрезентации знаний о мире и законов организации картины мира, что, в свою очередь, требует обращения к вопросу взаимосвязи языка и культуры. Понимание культуры как совокупности основополагающих кодов, в которых она воплощается, предполагает рассмотрение процесса создания имен собственных как особого типа кодирования историко-культурной информации. Ойконимы, являясь фрагментом языковой картины мира, представляют собой способ языкового воплощения различных кодов культуры. В настоящее время в научной литературе отсутствует единство в определении понятия «код культуры» (ср. определения В.В. Красных, В.Н. Телия, Н.И. Толстого и С.М. Толстой и др.), что обуславливает существование нескольких подходов к выделению базовых кодов культуры. Авторы энциклопедического словаря «Беларуская міфалогія» выделяют 15 кодов, свойственных традиционной культуре, одним из которых является ландшафтный, связанный с представлениями человека об окружающих его географических объектах и реализующийся в системе названий населенных пунктов. Цель нашей работы – выявление особенностей ландшафтных топонимов Белорусского Поозерья как репрезентаторов соответствующего кода культуры.

Ландшафтные топонимы формируются на базе народной / местной географической терминологии – категории диалектных слов, которые называют различные особенности регионального ландшафта, например, формы рельефа, ландшафтные объекты и др. С лингвокультурологической точки зрения ланд-

шафтные топонимы как выражатели соответствующего кода культуры имеют следующие особенности: 1) отличаются высокой информативной наполненностью, так как отражают особенности регионального ландшафта, определяющие образ жизни населения региона, мировидение и мировосприятие, следовательно, отражают особенности материальной и духовной культуры народа; 2) наряду с номинативной выполняют дескриптивную функцию (не только называют, но и указывают на совокупность географических признаков объекта); 3) выделяют ландшафтный объект как своеобразный центр ориентации человека в окружающем пространстве. Ойконимные единицы, сформированные на базе народной географической терминологии, заключают в себе прямое указание на локализацию населенных пунктов непосредственно около соответствующих ландшафтных реалий.

Положив в основу классификации категории географических терминов, выделенные В.А. Жучкевичем [1, с. 37–38], все разнообразие ландшафтных ойконимов Белорусского Поозерья можем подразделить на следующие 5 групп.

1. Ойконимы, сформированные на базе обще-географических терминов, включают названия *Лазы* – бел. рег. лаз ‘низкий болотистый луг’ [2, с. 390]; *Лесная Поляна*; *Луг* (3); *Луги* (4); *Муроги* – бел. мурага ‘лужок с невысокой травой’ [2, с. 434]; *Остров* (3); *Полесье* (3) – бел. рег. палеска ‘лесистая и болотистая местность’ [2, с. 482]; *Поляны*; *Речица* – бел. рэчыца ‘равнина; плоское возвышение; приречное место’ [2, с. 594]; *Ровное Поле* и др.